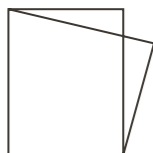

Ny ph.d.-afhandling: Kritisk undersøgende samtaler i elevernes gruppearbejde i skolen. Et didaktisk designeksperiment i udskolingselevers faglige gruppesamtaler i danskfaget

Ph.d.-forsvar: august 2021

Eva Dam-Christensen,
lektor, ph.d.,
Læreruddannelsen
i Esbjerg, UC Syd

Undervisning i mundtlighed eller mere specifikt undervisning i at samtale fagligt i grupper er stort set fraværende i danskfaget i grundskolen. Ikke desto mindre foregår en meget stor del af skolens (dansk-) undervisning i grupper. Underviseren rammesætter gruppearbejdet (gruppesamtalen) med en implicit forventning til, at eleverne på den måde får mulighed for mundtlig bearbejdning af, refleksion over og derved tilegnelse af et fagligt stof. Men hvad og hvordan lærer elever i gruppesamtalen? Og hvilken viden har de om samtalsens faglighed?

Jeg har de sidste tre år forsket i elevers kritiske samtalekompetencer. Empirien er bl.a. indsamlet på baggrund af et til formålet udviklet undervisningsforløb. Jeg har undersøgt, hvilke samtalekompetencer der kommer til udtryk i elevernes gruppesamtaler både før og efter et

gennemført undervisningsforløb. Studiet har bl.a. følgende forskningsspørgsmål:

1. Hvad karakteriserer elevers brug af kritiske gruppesamtaler i dansk i udskoling i forbindelse med et forløb, der har direkte til hensigt at støtte deres viden om og kompetencer i denne type samtale?

En konklusion af min forskning er, at når faglige gruppesamtaler bliver undervisningens genstandsfelt, så viser der sig potentialer og muligheder for elevernes bevidste, kritiske kollaborative samtaler, og deres fælles refleksioner skaber rum for ny læring.

Samtale er kompleks

Vi lever i et demokratisk samfund, hvor samtalen er en bærende kompetence. Samtale kan bedst beskrives som et

grundvilkår for menneskelig eksistens, vi lærer med og gennem udveksling af tanker og sprog (Bakhtin, 1986, *Speech Genres*). Mennesket skaber mening i kommunikation med andre.

I en sociokulturel forståelse er brug af sprog en social måde at tænke sammen på. Det betyder, at tænkning, sprog og læring må forstås som situeret i en social kontekst (Dam-Christensen, 2021; Mercer, Wegerif & Major, 2020, *The Routledge International Handbook of Research on Dialogic Education*). Samtale er sprog, som kan blive et redskab til at konstruere ny viden, skabe en forståelse af og løse problemstillinger kollaborativt. Der er god evidens for, at elever gennem undervisning kan blive bedre til at samtale (kritisk), og at deres tænkning og læring forbedres som resultat af en sådan undervisning (Kershner, Hennessy, Wegerif & Ahmed, 2020, *Research Methods for Educational Dialogue*).

Begrebet 'exploratory talk' (Mercer, 1995, *The guided construction of knowledge*) er et vigtigt udgangspunkt for at kunne definere den kritiske samtale i min afhandling. Barnes taler om en undersøgende samtale, hvori eleverne tænker højt med hinanden, afprøver hypoteser og taler sammen i en ufærdig tankerække. Mercer mener på baggrund af Barnes' og sin egen forskning, at en undersøgende samtale mellem elever kan bidrage med vigtig læring for eleverne.

Kathryn Pierce og Carol Gilles (2008, *From Exploratory Talk to Critical Conversations*) bygger videre på Barnes' og Mercers begreb 'exploratory talk'. Den undersøgende samtale kan udvikle sig til en kritisk og reflekterende samtale.

Kritisk samtale får betydning for elevernes måde at behandle informationer på for efterfølgende at kunne begrunde deres argumentation mere nuanceret og kritisk. Pierce og Gilles' forståelse af sammenhæng mellem den undersøgende og kritiske samtale danner videre inspiration til det, som jeg ser i mine samtaler.

Maine udvider, på baggrund af Littleton & Mercers forskning (2013, *Interthinking*), elevernes kollaborative refleksion i grupper til, at samtalerne både kan indeholde en kritisk og en kreativ dimension, som kan beskrive forskellige måder at tænke og tale kollaborativt på (Maine, 2015, s. 58, *Dialogic Readers*). Kollaborativ tænkning og samtale kan være både kritisk og kreativ. Maine karakteriserer en sådan tænkning til både at kunne være konvergent og divergent (Maine, 2015, s. 58-59). Den konvergente tænkning er kendetegnet ved at være problemløsende tænkning. Den divergente tænkning er mere problemsøgende og imaginativ.

Jeg forholder mig både til den kreative og den kritiske tænkning og samtale i afhandlingen, da jeg ligesom Maine (2015) mener, at de to former for tænkning er vævet ind i hinanden i samtalen. Jeg har et overordnet fokus på den kritiske tænkning og den kritiske samtale, men i mit studie indeholder denne samtale også den kreative dimension. Når de samtalende har en kritisk samtale, udfordrer de hinanden med en konstruktiv indstilling. De er bevidste om og mestrer at lytte, behandle, diskutere og tage stilling til (hinandens) informationer og holdninger for derigennem at skabe mere nuancerede, argumenterende og reflekterende (fælles) forståelser.

Studiets metode

Studiet er designbaseret. Design Based Research (DBR) er praksisrettet forskning. Designbaseret forskning har overordnet to mål: "to develop knowledge, and to develop solutions" (Educause Learning Initiative, 2012). Min designforskningstilgang er, at viden genereres gennem processer, som samtidig udvikler, afprøver og forbedrer et design. Designforskning er intervenserende og åben, involverer refleksion og er kendetegnet af cykliske processer, hvor målet er at bygge bro mellem teori og praksis og omvendt.

Tilgangen er bl.a. kendetegnet ved at have et design, som bliver afprøvet i et autentisk undervisningsmiljø (Bakker, 2018, s. 15, *Research Design in Education*). Med inspiration fra bl.a. Bakker har jeg ladet en pragmatisk orienteret tilgang til mit studie være en grundpræmis for designstudiet ved at udvikle et undervisningsmateriale og en lærervejledning til brug for lærerne. Jeg har intervenseret i praksis for at udvikle på undervisning. De iterative processer har været kendetegnende for hele studiet, både ift. udvikling og afprøvning af undervisningsforløbet, men også i gentagne analyseprocesser, som undervejs har kaldt på både eksisterende teori og genereret ny teori. Ved at tage udgangspunkt i elevernes gruppesamtalestemmer har jeg ønsket at vise samtalsens situationelle kompleksitet. Elevernes samtaler rummer både eksplicitte og implicitte stemmer. Elevernes eksplicitte stemmer kommer fx til udtryk gennem spørgsmål og svar, og samtalen kan være kritisk undersøgende, associerende, debatterende, kreativ, m.m. Lytningen har betydning for samtalsens fortsættelse. Forældres, venners,

lærerens, samfundets stemmer kommer implicit til udtryk i elevernes samtaler.

Samtalen som danskfagligt genstandsfelt

Jeg argumenterer i min afhandling for, at elever må undervises i samtalen som et danskfagligt genstandsfelt. Eleverne må øve sig i samtalegenren i danskundervisningen. Specifik undervisning i (kritisk) samtale kræver elevernes viden om, øvelse i og erfaring med, men også åbenhed over for at forstå nye perspektiver, prøve på at se sagen fra flere sider og ikke mindst at forholde sig til hinandens udsagn. Der er god evidens for, at elever gennem undervisning kan blive bedre til at samtale (kritisk), og at deres tænkning og læring forbedres som resultat af en sådan undervisning (Kershner, Hennessy, Wegerif & Ahmed, 2020, s. 9-13).

I mit studie udviklede jeg et undervisningsforløb, hvor eleverne bl.a. skulle analysere deres egne samtaler. For at dette kunne lade sig gøre, udviklede jeg aktiviteter, der kunne 'fastholde' deres samtaler på forskellig vis, så eleverne fik mulighed for at undersøge dem. Mundtlighedsforsker Tina Høegh (2018, Mundtlighed og fagdidaktik) argumenterer for, at mundtlighedsdidaktikken har forskellige tematikker, en af dem handler om forholdet mellem analyse og fortolkning og behovet for at skabe sekvenser i undervisningen med nedsat tempo. Dekonstruktionen i undervisningsaktiviteterne foretages i elevernes observationer, i lydoptagelser og i deres egne transskriptioner af deres samtaler. Lydoptagelsen fastholder samtalen fra dens flygtighed og isolerer det verbale fra det nonverbale, og i transskriptionen fjernes den verbale og nonverbale tekst, tilbage er kun en skriftlig tekst.

De didaktiske værktøjer, som er brugt i dette studie, gav eleverne mulighed for at iagttage eller fastholde egne samtaler. Intentionen var, at eleverne skulle have mulighed for auditivt, visuelt og skriftligt at analysere og fortolke for derved at blive opmærksomme på, hvad der var på færde i deres egne samtaler. Elevernes delanalyser af egne samtaler var måder at stilladsere deres opmærksomhed på det talte og at 'konstruere' fælles ny viden og nye færdigheder i at samtale og tænke sammen. På baggrund af dette arbejde skulle de bevidst 'øve' sig iterativt i nye samtaler og videre ideelt set i danskfagets øvrige faglige områder og i andre fagsammenhænge end danskfaget.

Hvad den kritiske samtale kan åbne rum for

Mit studie viser, hvor svært en kritisk samtale er, hvor svært eleverne har ved at være kritiske over for hinandens udsagn, og at de ofte søger mod konsensus i stedet for at gå den besværlige vej med at forholde sig kritisk til hinandens forskellige holdninger.

I elevernes arbejde med deres egne samtaler viste der sig grundlæggende fire forskellige typer af samtalesekvenser vævet ind i de mere typiske svarorienterede sekvenser. De fire samtaletyper kan både sige noget om samtaleens indhold og samtaleens funktion. Samtaleens indhold viste sig på forskellig vis i måderne, de besvarede hinandens udsagn på, og samtaleens funktion kom til udtryk i, hvad eleverne kan/kunne med hinandens udsagn, og hvilken betydning det kan få for den fortsatte samtale. Samtaletyperne, som viste sig, var en kritisk undersøgende, associerende, debatterende og kritisk kreativ samtaletype:

Handler samtalen om at finde ud af noget, at forsøge at forstå og blive klogere på tekstens og hinandens udsagn, så kan en kritisk undersøgende samtaletype vise sig. Er opgaven til eleverne, at de skal samtale i dybden, finde og tage stilling til mange informationer og argumenter, så er en kritisk associerende samtaleform i højere grad synlig. En kritisk debatterende samtale kan fremtræde, når eleverne øver sig i at tage stilling til forskellige argumenter, stille spørgsmål til hinanden og argumentere overbevisende. Skal eleverne derimod finde nye løsninger, eksperimentere med ny viden, komme med nye bud og tænke ud af boksen, så dominerer en kritisk kreativ samtaleform ofte. Når jeg præsenterer samtaletyperne hver for sig, så er det for at prøve at finde samtaletypernes forskellige karakteristika, for det har vist sig, at de kan noget forskelligt for samtalen (Dam-Christensen, 2021).

Endvidere viser studiet, at når eleverne bruger de forskellige samtaletyper, så både 'sam'-taler og 'sam'-tænker de i samtalen. De lader den mundtlige samtale blive et refleksionsredskab, og i denne samtænkning kan de skabe, eller åbne, et dialogisk rum (Mercer, Wegerif & Major, 2020, s. 21). Det er et rum, som der er mulighed for at udvide, fx med udefrakommende nye informationer eller lignende eksempler, eller mulighed for at uddybe, fx ved at inddrage yderligere forklaringer, begrundelser eller overvejelser til at belyse det, som gruppen aktuelt drøfter. Samtænkningen viser sig på forskellige måder og skaber rum for elevernes udvikling af ny viden og nye perspektiver, i og med at de hver især bringer viden og holdninger i spil med hinanden i 'sam'-talen (Dam-Christensen, 2021).

Når kritiske samtaler bliver genstand for undervisning, og dette viser sig at kunne føre til fælles refleksion, så giver det anledning til at spørge og diskutere, hvilken betydning denne viden kan have for elevernes læring og refleksion. Helt centralt for studiet bliver de fire forskellige kritiske samtaletyper, som viser

sig i samtalerne, som i forskellig grad og på forskellige måder kan åbne for et dialogisk, kollaborativt refleksionsrum (Dam-Christensen, 2021).

Dam-Christensen, E. (2021). *Kritisk undersøgende samtaler i elevernes gruppearbejde i skolen. Et didaktisk*

designeksperiment i udskolingselevens faglige gruppesamtaler i danskfaget, Kritisk undersøgende samtaler i elevernes gruppearbejde i skolen: et didaktisk designeksperiment i udskolingselevens faglige gruppesamtaler i danskfaget — UC Knowledge – University Colleges Knowledge database (ucviden.dk)